

**NAD PREKLADMI ANTISTHENA
ALEBO NIE JE PREKLAD AKO PREKLAD¹**

ALŽBETA KUCHTOVÁ, DANIELA GLAVANIČOVÁ, Katedra Filozofie a dejín filozofie FiF UK,
Bratislava, SR

KUCHTOVÁ, A., GLAVANIČOVÁ, D.: Translations of Antisthenes Or On the
Criteria of a Correct Translation
FILOZOFIA, 69, 2014, No 10, pp. 869-882

The aim of this paper is to compare five different translations of Diogenes Laertius' chapter on Antisthenes and his philosophy. To be more specific, we try to draw a comparison among the translations of one original text, accomplished by Kalaš, Okál, Kolář, Hicks and Σκουτερόπουλος. To begin with, some necessary semantic concepts are explained: truth conditions, informativeness of sentences and differences in meaning. We focus on differences concerning the interpretations of Antisthenes' life, his philosophy, and his death.

Keywords: Antisthenes – Diogenes Laertius – Greek Cynicism – Translation of philosophical text

1. Úvod. Sokratovec Antisthenes, ktorý sa považuje za zakladateľa kynizmu, bol pozoruhodnou postavou antickej filozofie. Cieľom našej práce je porovnanie piatich rôznych prekladov textu Diogena Laertskeho o Antisthenovi, konkrétne Kalašov, Okálov, Kolářov, Hicksov a novogrécky preklad, ktorý urobil Σκουτερόπουλος.² Všímať si budeme skôr výraznejšie rozdiely vo význame ako drobné štylistické rozdiely. Pri každom objavenom rozdiely sa pozrieme aj do starogréckeho originálu a pokúsime sa dané preklady zhodnotiť pomocou starogréckeho slovníka (Liddell, H. G., Scott, R., Jones, H., S. 1969).

Vždy, keď to bude vhodné, budeme uvádzať ilustračné príklady či porovnávať informatívnosť prekladov. Výsledky nášho skúmania môžu poslúžiť najmä tým, ktorí sa zaujímajú o život a dielo Antisthena, ale sú relevantné aj z hľadiska problematiky prekladu filozofických diel. V kontexte najnovšieho vydania komentovaného Antisthe-

¹ Ďakujeme Andrejovi Kalašovi za neoceniteľnú pomoc so starogréckym originálom, ako aj za mnoho cenných pripomienok. Za viacero pripomienok k staršej verzii tejto state ďakujeme aj R. Macovi a anonymnému recenzentovi. V celej stati budeme niekedy používať kurzívu namiesto úvodzoviek, predovšetkým v prípade priamej reči, ale aj vtedy, keď budeme v texte hovoriť o slovách či vetách, a napokon na zvýraznenie kľúčových slov.

² Novogrécky preklad sme prepísali z pôvodného polytonického systému do monotonického systému, ktorý obsahuje len jeden typ prízvuku. V práci budeme teda pracovať s monotonickým systémom.

novho diela v slovenskom jazyku³ veríme, že naša práca bude aj akýmsi druhom „recenzie“ a že upozorní nielen jej autorov, ale aj potenciálnych čitateľov na prednosti či prípadné nedostatky tohto diela. Skôr, ako sa pustíme do analýzy jednotlivých prekladov, je potrebné vysvetliť niektoré sémantické pojmy, s ktorými budeme ďalej pracovať: pravdivostné podmienky, informatívnosť viet a konzistentnosť.

2. Sémantické minimum: pravdivostné podmienky, informatívnosť viet a významová odlišnosť. Rozdiel vo význame medzi dvoma prekladmi budeme považovať za výrazný v tom prípade, ak niektorý z prekladov vedie k odlišným *pravdivostným podmienkam*. Budú nás zaujímať predovšetkým prípady, v ktorých je rozdiel vo význame tak zásadný, že vedie k odlišným pohľadom na povahu Antisthena, jeho dielo a na skutočnosti, ktoré sa ho týkajú. Tiež si budeme všímať, či je daný preklad konzistentný, t. j. či niektoré časti určitého prekladu nie sú v spore s inými miestami daného zlomku alebo s tým, čo o Antisthenovi vieme z iných prameňov. Pravdivostné podmienky dvoch viet budú odlišné práve vtedy, keď je jedna pravdivá v iných mysliteľných situáciách ako druhá. Naopak, keby mali vety rovnaké pravdivostné podmienky, boli by pravdivé v tých istých mysliteľných situáciách. Odlišnosť pravdivostných podmienok dvoch viet budeme dokazovať tak, že opíšeme situáciu, v ktorej by jedna z nich bola pravdivá, no druhá nepravdivá. Opísaná situácia bude predstavovať protipríklad tézy, že dané vety majú rovnaké pravdivostné podmienky. Napríklad veta, ktorá hovorí o odstraňovaní *nepotrebných* vojakov, má iné pravdivostné podmienky ako veta, ktorá hovorí o odstraňovaní *zbabelých* vojakov.⁴ Ak nejaký človek nevie chodiť, zrejme je nepotrebným vojakom – napriek tomu však môže byť veľmi odvážnym vojakom, ochotným obetovať život za vlasť. A naopak – ak je niekto zbabelý, no fyzicky zdatný vojak, môže byť vo vojne užitočný, ak sa zabezpečí, aby nemal ako dezertovať. Keby sme potom odstraňovali nepotrebných vojakov, museli by sme poslať do výslužby aj nášho odvážneho vojaka, ktorý nevie chodiť, a museli by sme si ponechať schopného zbabelca; keby sme však odstraňovali zbabelých vojakov, smelý (ale neschopný) vojak by zostal, zatiaľ čo zbabelý (ale schopný) vojak by nezostal. Keď napríklad jeden preklad obsahuje výraz „nezmyselné“, ďalší „nerozumné“ a iný „absurdné“, nebudeme rozdiely medzi nimi považovať za zásadné – zrejme totiž nenastáva žiadny výrazný rozdiel v pravdivostných podmienkach. Okrem konštatovania odlišných pravdivostných podmienok môžeme urobiť ešte jednu vec: porovnávať *informatívnosť* prekladov. Kedy je jedna veta informatívnejšia ako druhá? Jednoducho vtedy, keď vylúči viac situácií ako možných.⁵

³ Práca Kalaša a Suváka (Kalaš – Suvák 2013) je podstatne rozšírenou verziou ich staršej práce (Kalaš, Suvák 2010).

⁴ Ide o reálny príklad z textov. Kolář uvádza preklad „nepotřebné vojáky“ (DL 1964, prel. Kolář, 225) a Okál preklad „zbabelých vojakov“ (DL 1954, prel. Okál, 285).

⁵ Tento návrh preberáme od M. Duží: „Vety obsahujúce empirické výrazy označujú propozície, ktoré sú pravdivé v nejakých svetoch w v nejakých časoch t a nesú empirickú informáciu o stave sveta. Čím viac stavov w , t je vylúčených, tým je veta informatívnejšia (Duží 2008, 42).“ Svetmi a časmi možno rozumieť práve spomínané *mysliteľné situácie*.

Ako možno dokázať, že veta vylúči viac situácií ako možných, ak existuje nekonečne veľa mysliteľných situácií?⁶ Ak povieme, že jedna veta vylúči viac situácií ako druhá, myslíme tým len toľko, že druhá veta je pravdivá vo všetkých situáciách, v ktorých je pravdivá aj prvá, a že existuje aspoň jedna situácia, v ktorej je druhá veta pravdivá, no prvá nepravdivá. Napríklad veta *Antisthenes navštevuje len samých zlých ľudí* je informatívnejšia ako veta *Antisthenes sa stretáva so zlými ľuďmi*.⁷ Prvá veta totiž obsahuje výraz *len samých*, druhá veta však ponecháva otázku, či Antisthenes navštevuje nejakých zlých ľudí, mnohých zlých ľudí, či výlučne zlých ľudí, otvorenú. Keby Antisthenes navštevoval nejakých zlých a nejakých dobrých ľudí, druhá veta by bola pravdivá, no prvá by pravdivá nebola. Tu je potrebné upozorniť, že vo väčšine prípadov sa zdržíme akýchkoľvek hodnotiacich súdov typu: „Tento preklad je lepší, pretože je informatívnejší“, alebo „Tento preklad je horší, lebo je menej informatívny“. Ak obsahuje originálny text jasnú a jednoznačnú informáciu, nemal by ju prekladateľ zahmlievať nejasným a nejednoznačným prekladom. Menšia informativnosť prekladu teda môže byť očividne na škodu. Ale aj naopak – väčšia informativnosť môže byť tiež nevýhodou: Ak starogrécky originál obsahuje nejasné či viacznačné vyjadrenie, ktoré pripúšťa viac interpretácií, prekladateľ by nič nepokazil, ak by túto nejasnosť či viacznačnosť zachoval. Ako sa však hovorí – risk môže byť aj zisk. Ak sa prekladateľ pokúša o preklad, ktorý je zároveň premyslenou a zdôvodnenou interpretáciou daného textu, hneď sa objavuje riziko, že daný text bude interpretovať nesprávne. Ak však urobí svoju prácu dôsledne a zväží celý široký kontext v najširšom význame tohto slova (špecifické pojmy danej filozofie, špecifiká historickej doby, rôzne antické i moderné interpretácie či ďalší text daného zlomku (či diela), môže čitateľovi výrazne pomôcť pochopiť dané dielo, hoci jeho preklad je informatívnejší ako originál. Nezriedka sa preto stane, že preklad nás príjemne prekvapí tým, že vynieva zrozumiteľnejšie a prijateľnejšie ako originál.

3. O Antisthenovom pôvode a postoji k Aténčanom. Nasledujúci úryvok hovorí o Antisthenovom postoji k Aténčanom, Sparťanom a Thébanom (DL VI 2; DL 1925, prel. Hicks, 3-5; DL 1954, prel. Okál, 283; DL 1964, prel. Kolář, 223; Σκουτερόπουλος 1998, 22; Kalaš – Suvák 2013, 42).

V Kalašovom preklade čítame: „Hermippos uvádza, že sa na Isthmijských hrách rozhodol haniť a chváliť Aténčanov, Thébanov i Sparťanov. Potom však od tohto predsavzatia upustil, lebo videl, že z týchto miest prišlo viac ľudí“ (Kalaš – Suvák 2013, 42). Kolářov a novogrécky preklad sú v podstate také isté ako Kalašov preklad. Ďalšie z prekladov ale na túto situáciu vrhajú úplne iné svetlo: „Hermippos uvádza, že pri príležitosti istmických hier sa pôvodne rozhodol potupiť alebo vychváliť Aténčanov, Thébanov, Lakedaimoňanov,⁸ no keď videl, že z miest prišlo veľmi mnoho ľudí, upustil od

⁶ Za túto námietku ďakujeme Milošovi Kostercovi.

⁷ Samozrejme za predpokladu, že rozdiel medzi navštevovaním a stretávaním sa ponecháme bokom.

⁸ Sparťania a Lakedaimoňania sú dvoma rôznymi pomenovaniami toho istého národa.

svojho úmyslu“ (DL 1954, prel. Okál, 283). „According to the Hermippus he intended at the public gathering for the Isthmian games to discourse on the faults and merits of Athenians, Thebans and Lacedaemonians, but begged to be excused when he saw throngs arriving from those cities“ (DL 1925, prel. Hicks, 3-5; slov.: Podľa Hermipposa zamýšľal na verejnom zhromaždení pri príležitosti istmických hier hovoriť o chybách a zásluhách Aténčanov, Tébanov a Lakedaimoňanov, ale keď uvidel prichádzajúce zástupy Aténčanov, Tébanov a Lakedaimoňanov, prosil, aby ho ospravedlnili v tejto veci; preklad autorky). Hicksov preklad je naozaj veľmi interpretatívnym prekladom, ktorý – ako uvidíme pri porovnaní s originálom – dodáva do textu celkom nové informácie. Keď sa pozrieme na ostatné preklady, zdá sa nám mátať, že by mal Antisthenes haniť, a súčasne chváliť. V Okálovom preklade sa ako v jedinom nachádza spojka *alebo*, ktorá vedie ku trom možným situáciám,⁹ ktoré by mohli nastať, ak by Antisthenes neupustil od svojho pôvodného úmyslu:

- (1) Antisthenes uvedené národy vychválil a zároveň ich nepotupil.
- (2) Antisthenes uvedené národy potupil a zároveň ich nepochválil.
- (3) Antisthenes uvedené národy pochválil a zároveň potupil.

Ostatné preklady však hovoria iba o jednej možnej situácii: Antisthenes uvedené národy pochválil, a zároveň aj pohanil. Mohli by sme teda skonštatovať, že Okálov preklad je v tomto ohľade menej informatívny ako ostatné preklady. V origináli je použitá spojka *τε και*, ktorá sa prekladá ako *a*. Okálov preklad je teda nesprávny,¹⁰ hoci vidíme prekladateľovu snahu zmierniť rozpor, ktorý sa objavuje, ak použijeme spojku *a*, aj keď by bolo zrejme lepšie držať sa na tomto mieste originálneho textu.

Za povšimnutie stojí aj Hicksov preklad, v ktorom sa spomína, že Antisthenes *prosil*, aby bol oslobodený od vedenia diskurzu o zásluhách a chybách uvedených národov, čo z ostatných prekladov nevyplýva. Ak by bola pravda, že Antisthenes o to naozaj prosil, mohol by si čitateľ myslieť, že to bol zbabelý muž, ktorý sa bál kritizovať pred toľkými svedkami. Táto informácia ale nie je úplne v súlade s inými informáciami, uvedenými vyššie v texte, podľa ktorých sa konkrétne Antisthenes vysmieva Aténčanom, ktorí sa pýšia svojim urodzeným pôvodom, že nie sú o nič lepší ako poľné kobyľky a slimáky (DL 1925, prel. Hicks, 2), alebo keď sa o nich aj inde vyjadruje pohrdavo (DL 1925, prel. Hicks, 9). V origináli je použité slovo *παραιτέομαι*, ktoré môžeme preložiť ako *upustiť od úmyslu, vyhovoriť sa, prosiť, žiadať, uprosiť niekoho*. Hicksov preklad teda nie je neprípustný, no, ako sme už poznamenali, z kontextu je zrejme, že najvhodnejší preklad je *vyhovoriť sa*, a nie *prosiť*.

4. Rozdiely v prekladoch, ktoré nie sú z hľadiska Antisthenovho života a diela zásadné. Pozrime sa na pasáž, ktorá hovorí o žene, čo sa parádi, pričom Antisthenes

⁹ Predpokladáme, že ide o nevyklúčujúcu disjunkciu. V prípade vylučujúcej disjunkcie sa používa spojka *buď... alebo...* Ak by išlo o vylučujúcu disjunkciu, do úvahy by prichádzali iba možnosti (1) a (2).

¹⁰ Ak nepredpokladáme, že tu použil Okál spojku *alebo* v zmysle konjunkcie.

vymedzuje podmienky, za ktorých by jej mal byť takýto prepych dovolený¹¹ (pozri DL VI 10; DL 1925, prel. Hicks, 11; DL 1954, prel. Okál, 284; DL 1964, prel. Kolář, 226; Σκουτερόπουλος 1998, 73; Kalaš – Suvák 2013, 184). Kalaš uvádza takýto preklad:

„Keď niekde videl Antisthenés ženu krásliacu sa najrozmanitejšími spôsobmi, zašiel do domu, kde bývala, a požiadal jej muža, aby mu predviedol koňa a ukázal zbrane. Keď to mal, povedal, že ju môže nechať žiť márnотratný život. Kôň a zbrane mu totiž budú slúžiť na obranu. Keď to však nemal, poradil mu, aby žene ozdoby zakázal“ (Kalaš – Suvák 2013, 184).

Okálov preklad hovorí širšie o tom, že by muž mal mať zbrane a koňa, aby mohol ubrániť časť rodiny – ak tieto veci má, môže žene ponechať jej prepych. No v ostatných prekladoch sa píše o bránení cti muža (resp. obrane muža). Okálov preklad preto v porovnaní s ostatnými prekladmi vedie k odlišným pravdivostným podmienkam a je menej informatívny. V starogréckom origináli sa hovorí o sebaobrane (t. j. o obrane daného muža), ale priamo o bránení cti rodiny sa tam nehovorí. Okálov preklad teda nezachováva informatívnosť originálu.

Presuňme sa k ešte jednému z menej zásadných, ale aj tak na prvý pohľad do očí bijúcich rozdielov (pozri DL VI 2; DL 1925, prel. Hicks, 5; DL 1954, prel. Okál, 284; DL 1964, prel. Kolář, 223; Σκουτερόπουλος 1998, 9; Kalaš, Suvák 2013, 225). Podľa Koláňa Antisthenes vraj na príklade veľkého Hérakla a Kýra dokazoval, že „... je práce dobrom, zvoliv si jeden príklad od Helénů, druhý od barbarů“ (DL 1964, prel. Kolář, 223). Okálov preklad hovorí niečo veľmi podobné. V Kalašovom preklade je ale uvedené, že podľa Antisthena námaha je dobrom a v Hicksovom je dobrom zasa *pain* – bolesť, v novo-gréckom je dobrom *μόχθος* – námaha, lopota, drina. Budeme si všimáť najmä rozdiel medzi slovami *práca* a *bolesť*. Práca je činnosť, ktorá nemusí byť nevyhnutne spätá s bolesťou, pričom je dôležité, že je zameraná na nejaký pozitívny výsledok, zatiaľ čo bolesť nemusí prinášať nijaké pozitívne plody či výsledky. Napríklad ak sa niekto zraní pri tenise a zlomí si ruku, asi ťažko budeme pokladať jeho sadru za pozitívny výsledok hrania tenisu. Alebo môžeme cítiť bolesť z toho, že sme sa sklamali v láske, avšak táto bolesť nebude zameraná na žiadny nami vytýčený pozitívny výsledok. Ak by Antisthenes považoval bolesť za dobrú vec, mohlo by to čitateľa viesť k tomu, že by uňho predpokladal nejaké sadistické sklony. Tento rozdiel však stráca svoju vyhranenosť v momente, keď si uvedomíme, že ide o jeden z kľúčových termínov kynizmu: *πόνος*. Tento výraz sa totiž zo starogréčtiny prekladá ako fyzická práca, lopota, námaha či utrpenie.¹² Najmä fyzickú prácu totiž starí Gréci spájali s bolesťou či utrpením, teda bola chápaná ako niečo negatívne, čo je vždy lepšie prenechať otrokom. Antisthenes bol aj v tomto smere veľmi významným inovátorom tradičného myslenia, keď ťažkú fyzickú prácu nielenže nepovažoval za zlo, ale dokonca ju chápal ako dobro.

¹¹ Spomínané rozdiely sú drobné za predpokladu, že človek nie je feministkou alebo feministom.

¹² Viac k termínu *πόνος* pozri v (Kalaš 2006, 216).

5. Zásadné rozdiely týkajúce sa Antisthenovej filozofie. Teraz preskúmame zaujímavejšie a zásadnejšie rozdiely v prekladoch, ktoré sa týkajú Antisthenovho diela a filozofických postojov. Pôjde jednak o jeho etické názory, jednak o názory na učenie, ako aj o rôzne životné postoje.

Pokiaľ ide o postoj Antisthena k radosti, situácia tiež nie je úplne jasná (DL VI 3; DL 1925, prel. Hicks, 5; DL 1954, prel. Okál, 284; DL 1964, prel. Kolář, 223; Σκουτερόπουλος 1998, 110; Kalaš – Suvák 2013, 280): V Kolářovom preklade je uvedené, že Antisthenes by radšej zošalel, ako by prejavil radosť. V Okálovom preklade by asa Antisthenes radšej zošalel, ako by sa radoval. Je rozdiel medzi situáciou v ktorej by sme prejavili radosť, a situáciou v ktorej by sme sa radovali? Ak dostaneme na Vianoce ponožky, ktoré sme v skutočnosti až tak nechceli, prejavíme radosť. Ale dá sa povedať, že sa z nich radujeme? Asi sme prejavili radosť iba kvôli mame alebo manželke, ktorá nám ich dáva každý rok, a nie preto, že sme naozaj radi. Našťastie, väčšina z nás sa nespráva ako Antisthenes a nešalie pod vianočným stromčekom. Kalašov aj novogrécky preklad hovoria, že Antisthenes by radšej zošalel, ako by zažil rozkoš. Podľa *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* slovo rozkoš znamená: vrcholný pocit uspokojenia, radosti, pôžitok, blaženosť, slasť. Slovo radosť znamená príjemný duševný stav, radovanie sa, potešenie. Rozkoš je teda intenzívnejším zážitkom ako radosť a rozhodne ide o dve odlišné veci, hoci tieto dva duševné stavy navzájom súvisia. Hicks vďaka angličtine za šalamúnske riešenie: v preklade použil slovo *pleasure* ktoré sa do slovenčiny prekladá aj ako radosť, aj ako rozkoš ale aj ako pôžitok. Starogrécky text obsahuje slovo *ἡσθεῖν*, ktorého významy v LSJ preklad nevylučujú použitie nasledujúcich slovných spojení: *mať radosť, byť potešený, mať pôžitok, byť veselý, byť šťastný, zažiť rozkoš*. V origináli teda nie je nikde naznačené, žeby išlo iba o prejavenie týchto pocitov, skôr sa tam spomína ich priame pociťovanie. Vidíme, že Kolář si neuvedomil, že použitím slovného spojenia *prejaviť radosť* zmenil význam celej vety a odklonil sa od významu, ktorý čitateľovi predostiera originálny text. Ak však zohľadníme pozíciu pojmu *ἡσθεῖν* v rámci kynického postoja k životu, je jasné, že je vhodnejšie použiť na jeho preklad slovo *rozkoš*. Ako píše Kalaš, pojem *ἡσθεῖν* poukazuje na výrazne antihedonistický charakter kynickej náuky: Antisthenes sa miloval len so ženami, ktoré nikto iný nechcel, pretože bolo jednoduché ich získať – ide tu o čo najjednoduchšie uspokojenie telesnej potreby, *rozkoš* je tu čímsi vedľajším a nepodstatným (Kalaš 2002). Pojem *ἡσθεῖν* je spájaný so sexuálnymi potrebami kynikov, a teda preložiť tento pojem ako *radosť* je nesprávne.

Antisthenes vraj tvrdil aj toto (pozri DL VI 3; DL 1925, prel. Hicks, 5; DL 1954, prel. Okál, 284; DL 1964, prel. Kolář, 223; Σκουτερόπουλος 1998, 71; Kalaš – Suvák 2013, 178): Podľa Kolára (a podobne podľa Okála) „je treba se stýkať jen s takovými ženami, které budou za to vděčny“ (DL 1964, prel. Kolář, 223); v Kalašovom a v Hicksovom preklade sa ale nenachádza slovo *len* a namiesto slovného spojenia *stýkať sa so ženami* je použité slovné spojenie *milovať sa so ženami*; v novogréckom preklade sa nachádza slovné spojenie: *mať vzťah so ženami* či *stýkať sa so ženami* a slovo *len* sa ani tu nenachádza. Prvý rozdiel nie je na prvý pohľad až taký zásadný, avšak vedie k odlišným pravdivostným podmienkam viet. Verzie prekladu so slovom *len* hovoria o tom, že

je potrebné milovať sa iba s takými ženami, ktoré budú rady. Z verzií prekladu bez slovíčka *len* nevyplýva, že sa muži nemôžu stýkať so ženami, ktoré by za to neboli vďačné. Ved' ak povie lekár dieťaťu na preventívnej prehliadke: „Treba jesť len ovocie a zeleninu!“, myslí tým, že dieťa má jesť len a len ovocie a zeleninu. Keby ale lekár povedal: „Treba jesť ovocie a zeleninu“, nechcel by tým povedať, že dieťa má jesť len a len zeleninu a ovocie. V starogréckom origináli sa priamo spomína milovanie sa so ženami – Kolářov, Okálov a novogrécky preklad sú preto v tomto ohľade chybné. Originál navyše neobsahuje časticu *len*. Kolářov a Okálov preklad sa tu vyznačujú nápadne podobnou chybou spojenou s použitím slova *len*, ktorá čitateľa zavádza.

Keď sa raz Antisthena jeden mladík pýtal, či môže byť jeho žiakom a čo na to potrebuje, Antisthenes mu odpovedal, že potrebuje novú knižku, nové pero a novú tabuľku a ešte čosi (pozri DL VI 3; DL 1925, prel. Hicks, 5; DL 1954, prel. Okál, 284; DL 1964, prel. Kolář, 223-224; Σκουτερόπουλος 1998, 148; Kalaš – Suvák 2013, 399). A tu sa začínajú preklady líšiť, v troch prekladoch (po rade v Okálovom, Kolářovom a Hicksovom) je uvedené „a rozum“, „i rozum“, „brains as well“ (slov.: rovnako rozum; preklad autorky). V Kalašovom preklade je ale použitá namiesto spojky príslovka *hlavne*: „Novú knižku, nové pero a novú tabuľku na písanie. Ale tým chcel povedať, že potrebuje hlavne rozum“ (Kalaš – Suvák 2013, 399). Vo všetkých ostatných prekladoch (vrátane novogréckeho) príslovka *hlavne* nie je. Musíme uznať, že vďaka príslovke *hlavne* sa význam vety mení v tom smere, že Kalašov preklad naznačuje, že Antisthenov žiak potrebuje skôr rozum ako pero, papier a knižku. Môžeme povedať, že tento preklad je z tohto hľadiska najinformatívnejší. Avšak väčšia informatívnosť tohto prekladu nie je veľmi oprávnená, pretože v starogréckom origináli sa spojka *hlavne* nikde nenachádza, a teda Kalašov preklad je v tomto ohľade nepresný. Kalaš tu zrejme naráža na slovnú hračku, ktorú obsahuje originál: slovo *καίνο* môžeme preložiť ako nový, ale aj ako a rozum. V danej vete je slovo *καίνο* použité trikrát a túto skutočnosť chcel Kalaš zdôrazniť použitím slovného spojenia *hlavne rozum*.

Antisthenove názory na vyučovanie reprezentujú nasledovné vety: „Keď sa mu raz nejaký žiak sťažoval, že stratil svoje poznámky, povedal mu: *Mal si si ich skôr zapisovať do duše, ako do zošita*“ (Kalaš – Suvák 2013, 393); „Keď raz istý priateľ pred ním nariekal, že stratil svoje poznámky, povedal mu: *Mal si si to zapísať do hlavy a nie na papier*“ (DL 1954, prel. Okál, 284); „Když si mu kdysi známý stěžoval, že ztratil své poznámky, řekl: *Měl sis to zapsat do duše a ne na papír*“ (DL 1964, prel. Kolář, 224); „When a friend complained to him that he had lost his notes, *You should have inscribed them, said he, on your mind instead of on paper*“ (DL 1925, prel. Hicks, 7; slov.: Keď sa mu priateľ sťažoval, že stratil svoje poznámky, povedal: *Mal si si ich zapísať do mysle*,¹³ *nie na papier*; preklad autorky). Ako prvé nám udrie do očí, že raz sa sťažoval žiak, raz priateľ a raz známy. Novogrécky preklad zase jasne hovorí o žiakovi, ktorý by si mal zapisovať poznámky do duše (Σκουτερόπουλος 1998, 72). V starogréckom origináli (DL VI 5) sa sťažoval *γνώριμος* – buď žiak, alebo známy či príbuzný, ale nie priateľ, čiže

¹³ Termín *mind* prekladáme ako myseľ iba predbežne.

Okálov preklad je opäť nepresný. Táto skutočnosť však nie je z hľadiska Antisthenovho života zásadná. Dôležitejší rozdiel vyplýva z odpovede na otázku, či si podľa Antisthena treba vedomosti zapisovať do duše, alebo do hlavy. Hicks tento problém vyriešil slovom *mind*, ktoré v slovenčine znamená myseľ, rozum, duša, mozog i hlava. V origináli je použité slovo *ψυχή*, ktoré je známym filozofickým pojmom, do slovenčiny prekladaným ako duša. Tento termín má však veľmi veľa významov, no ani jeden z nich nezodpovedá slovu *hlava*, ktoré použil Okál.

Podľa Antisthena si treba na loď brať „...len takú batožinu, ktorá po stroskotaní ostane na hladine vody“ (DL 1954, prel. Okál, 285); „...to, čo bude s nami plávať aj keď stroskotá“ (Kalaš – Suvák 2013, 392), „navyššie také vybavenie, ktoré v prípade potopenia bude plávať s tebou“ (Σκουτερόπουλος 1998, 145). Hicks uvádza vo svojom preklade niečo veľmi podobné: Podľa Antisthena je správnym cestovným doplnkom to, pomocou čoho môžeš plávať (DL 1925, prel. Hicks, 7). Zatiaľ to vyzerá tak, že Antisthenes bol veľmi múdry muž, keď ľuďom radil brať si na cestu loďou záchranné vesty alebo niečo im podobné. Pochopiteľne, uvedený obraz treba chápať metaforicky a pod plavbou chápať sám život. Avšak v Kolářovom preklade Antisthenes tvrdí pravý opak: „Na cestu na lodi je prý treba si bráť jen takové zavazadlo, jež se potopí zároveň s trosečníkem“ (DL 1964, prel. Kolář, 224). Musíme uznať, že táto veta je v priamom rozpore s ostatnými vetami uvedenými vyššie, lebo platia v úplne odlišných situáciách. Originál (DL VI 6) obsahuje slovo *συγκολυμβήσει*, ktoré sa podľa LSJ prekladá ako *plávať spolu* či *plávať s*: Kolářov pesimistický preklad je teda očividne zavádzajúci.

Pozrime sa na ďalší zlomok (pozri DL VI 8-9; DL 1925, prel. Hicks, 11; DL 1954, prel. Okál, 285; DL 1964, prel. Kolář, 225; Σκουτερόπουλος 1998, 149, Kalaš – Suvák 2013, 400). Kalaš uvádza takýto preklad: „Keď sa ho niekto podľa Fainiovho výkladu v spise *O sókratovcoch* spýtal, čo má robiť, aby sa stal dokonalým mužom, odpovedal: *Stane sa tak, ak si u múdrych mužov osvojiš zásadu, že svojich zlých stránok sa človek dokáže zbaviť*“ (Kalaš – Suvák 2013, 400). Kalaš píše o zbavovaní sa zlých ľudských stránok, zvyšné preklady píše o vyhýbaní sa či unikaní rôznym formám zla. Je však rozdiel medzi unikaním pred niečím (resp. vyhýbaním sa niečomu) a zbavením sa niečoho. Keď nás prenasleduje masový vrah a nám sa darí pred ním *unikat'* či *skrývať*, je to úplne iná situácia, ako keď ho zabijeme, a tak sa ho definitívne *zbavíme*. V origináli sa vyskytuje slovíčko *φευκτά*, pričom *φευκτός* môžeme preložiť ako *vyhýbať sa*, *ujst'*, *unikat'* či *vyhýbať sa*, no nie ako *zbavovať sa*. Kalašov preklad je teda v tomto ohľade menej presný.

Ďalej sa píše: „Mladíkovi, ktorý sa vytŕčal pred sochárom, aby sa ukázal krajším, ako bol v skutočnosti, povedal: *Keby začal nejaký krásny predmet z bronzu hovoriť, čím by sa podľa teba začal najviac chváliť?* Keď mu mladík odpovedal, že za jeho krásny tvar, Antisthenés odvetil: *A ty sa nehanbiš, že máš radosť z toho istého ako dajaký neživý predmet?*“ (Kalaš – Suvák 2013, 400); v Okálovom preklade nájdeme formuláciu *o mladíkovi, ktorý sa chcel dať zobrazit' sochárovi* a tiež formuláciu *nehanbiš sa, že túžiš po niečom podobnom ako neživá vec?* (DL 1954, prel. Okál, 286); Kolář píše o *mladíkovi, upravujúcemu sa pre sochára* a píše o *radovaní sa* (DL 1964, prel. Kolář, 225); Hicksov

preklad obsahuje formuláciu *posing fantastically* (DL 1925, prel. Hicks, 11; slov.: unesene/nadšene púzujúc; preklad autorky) a *delighting in the very same quality* (slov.: radovanie sa z toho istého; preklad autorky); a napokon novogrécky preklad hovorí o mladíkovi, ktorý sa usiloval vyzerat' krajšie ako socha, ktorému Antisthenes vyčítal, že chce mať rovnaké pôvaby ako nejaká neživá vec (Σκουτερόπουλος 1998, 149). Prvý rozdiel, na ktorý by sme chceli upozorniť, je tento: Kalašov, Kolářov a Hicksov preklad hovoria jednotne o radovaní sa z toho istého, pričom novogrécky preklad dokonca ani nespomína radosť, ale pôvaby, čo vedie k úplne odlišným pravdivostným podmienkam. Okálov preklad je tiež odlišný: nehovorí o tešení sa z niečoho, ale o *túžbe* po niečom. Čitateľ bezpochyby uzná, že je veľký rozdiel medzi tým, keď sa radujeme z lásky, zo štúdia logiky alebo z nového auta a tým, keď po týchto veciach iba túžime. Túžba naznačuje, že sa naše želania ešte nespĺnili. Okálov a novogrécky preklad teda vedú k odlišným pravdivostným podmienkam. Je tu však ešte ďalší rozdiel. Kalašov a Hicksov preklad opisujú situáciu, v ktorej je sochár prítomný a náš mladík mu púzuje. Kolářov preklad opisuje situáciu, v ktorej sa mladík iba chystá na pózovanie, upravuje sa. A napokon Okálov preklad vyžaduje iba to, aby mladík prejavil pred Antisthenom svoj úmysel dať sa zobrazit' sochárovi. V posledných dvoch spomínaných situáciách nemusí byť sochár vôbec prítomný. Pokiaľ ide o novogrécky preklad, sochár sa v ňom ani len nevyskytuje, hovorí sa tam len o mladíkovi, ktorý sa usiloval vyzerat' krajšie ako socha. Pravdivostné podmienky týchto prekladov sú teda dosť odlišné, pričom v súlade sú iba Kalašov a Hicksov preklad. Slovo γεγηθώς, ktoré sa vyskytuje v origináli (DL VI 8-9), je odvodené od slova γηθεώ, ktoré znamená tešiť sa, radovať sa. Okálov i novogrécky preklad, ktoré hovoria o chcení či túžení, sú teda nepresné. Čo sa týka druhého rozdielu, podľa originálu bol sochár prítomný: slovo πρὸς, ktoré sa vyskytuje v origináli, totiž podľa LSJ znamená pred, za prítomnosti, v očiach (niekoho). Novogrécky preklad teda neobsahuje informácie, ktoré by obsahovať mal, a z tohto hľadiska je menej informatívny ako originál. Situácia je najvernejšie zobrazená v Hicksovom a Kalašovom preklade.

Nasledujúce pasáže sa týkajú rôznych Antisthenových názorov (pozri DL VI 10-13; DL 1925, prel. Hicks, 13; DL 1954, prel. Okál, 286 – 287; DL 1964, prel. Kolář, 226; Σκουτερόπουλος 1998, 118; Kalaš – Suvák 2013, 293). V Kalašovom preklade ide o nasledujúce vety: „Nie je vraj rozdiel medzi urodzenými a zdatnými. (...) Mudrc je vraj sebestačný, lebo mu podľa Antisthena patrí aj všetko to, čo majú ostatní. (...) Lepšie je s hŕstkou dobrých bojovať proti všetkým zlým než s mnohými zlými proti pár dobrým“ (Kalaš – Suvák 2013, 293).

Medzi prekladmi je viacero rozdielov, pozrime sa na prvý z nich. Kalaš uvádza vetu „Nie je vraj rozdiel medzi urodzenými a zdatnými“ (novogrécky preklad je veľmi podobný Kalašovmu), Okál vetu „Za urodzených pokladal len ctnostných“, Kolář „Urozenost a ctnost je totéž“ a Hicks „Nobility belongs to none other than the virtuous“ (slov.: Urozenosť prináleží iba tým, ktorí sú ctnostní; preklad autorky). Cnosť a zdatnosť možno chápať ako synonymá, rozdiely sú však aj tak zásadné. Ak využijeme rozlíšenie *de re* (z latinčiny *o veci*) a *de dicto* (z latinčiny *o slove* či *termíne*), Kalašov preklad tvrdí akúsi identitu *de re*: jedinec je zdatný vtedy a len vtedy, keď je urodzený. Populácia

jednej kvality sa zhoduje s populáciou druhej kvality. Okálov preklad je opäť na úrovni *de re* (hovoríme o veciach, nie o kvalitách), no už nejde o identitu: pre každého jedinca platí, že je urodzený iba vtedy, keď je aj cnostný – no neplatí, že by bol cnostný iba vtedy, keď je urodzený. Hicksov preklad je čiastočne na úrovni *de re* a čiastočne na úrovni *de dicto*. Kolářov preklad možno chápať ako identitu *de dicto* (hovoríme o kvalitách, nie o veciach): urodzenosť a cnosť sú podľa Koláľa rovnaké kvality. V origináli sa vyskytujú slová *ἐγγενεῖς* a *ἐναρέτους*, ktoré sú prídavnými menami, a teda Kolářov preklad je nepresný. Originál obsahuje navyše identitu *de re*, takže z tohto hľadiska je najpresnejší Kalašov a novogrécky preklad.

Ďalej, kým ostatné preklady spomínajú mudrca či múdreho muža, Okálov preklad zmieňuje filozofa. Asi by sme sa opäť zhodli na tom, že človek môže byť múdry, aj keď nie je filozofom. Originál obsahuje slovo *σοφόν*, pričom *σοφός* môžeme podľa LSJ preložiť ako mudrc alebo ten, kto je zručný v každom remesle či umení. Ak by išlo o filozofa, v origináli by bol termín *φιλόσοφος*. Pri doslovnom čítaní je teda Okálov preklad informatívnejší a je v rozpore s originálom. Tento rozpor zmierňuje fakt, že filozofia bola v dobách antiky chápaná ako kráľovná vied, a teda antický pojem filozofa a antický pojem mudrca mohli byť ekvivalentné.¹⁴

Všetky preklady okrem Okálovho píšú v súlade s originálom o bojovaní proti všetkým zlým. V Okálovom preklade sa naproti tomu píše: „Lepšie je bojovať s malým počtom dobrých proti všetkým ako s veľkým počtom zlých proti niekoľkým dobrým“ (DL 1954, prel. Okál, 286 – 287). Keby sme chceli Okálov preklad brať doslovne, znamenalo by to, že je lepšie bojovať proti všetkým vrátane nás samých. Takáto analýza však evidentne nie je prípustná: Ak má byť Okálov preklad plauzibilný, musí obsahovať nejakú zamlčanú informáciu. Zamlčané by mohlo byť slovíčko *ostatným*, prípadne *zlým*: „s malým počtom dobrých proti všetkým (ostatným)“. Pridaním slova *zlým* by sa preklad dostal do súladu s ostatnými prekladmi. Pridanie slova *ostatným* nevyklucuje možnosť, že existuje aj iná (stredná) kategória medzi dobrými a zlými. Bez doplnenia nie je Okálov preklad v súlade s ostatnými prekladmi ani s originálom a vedie k iným pravdivostným podmienkam.

V nasledujúcom texte si všimneme tri zaujímavé rozdiely vo význame. Kalaš píše: „Najlepší znalci, čo stoické náuky najlepšie vedia, zverujú posvätným stránkam múdrosti podstatu tejto...“ (Kalaš – Suvák 2013, 66). Túto zmienku o posvätnosti možno nájsť aj u Koláľa, Hicksa, v novogréckom preklade i v origináli, no nenachádza sa u Okála (pozri DL 1964, prel. Kolář, 227; DL 1925, prel. Hicks, 15; Σκουτερόπουλος 1998, 37; DL VI 14 a DL 1954, prel. Okál, 287-288). Okálov preklad sa od ostatných líši aj na inom mieste: Kým ostatné preklady píšú o dcérach Pamäte (múzy),¹⁵ u Okála túto informáciu

¹⁴ Dva pojmy považujeme za ekvivalentné práve vtedy, keď vyčleňujú tú istú vlastnosť (pozri napríklad Tichý 1988, 62; ten však namiesto bežnejšieho termínu *ekvivalentný* používa termín *kongruentný*).

¹⁵ V Kalašovom preklade sa nachádza formulácia: „jediná z Múz, ktoré sú dcérami Mnémé“; v Kolářovom je výraz „jediná z Paměti dcer“; v Hicksovom sa spomínajú „daughters

nenájdeme, no zato ako jediný uvádza ich počet. V origináli zmienku o počte dcér Pamäte nenájdeme, no je všeobecne známe, že ich bolo deväť. Kolář zase neuvádza informáciu, že ide o múzy (prítomná je iba informácia, že ide o dcéry Pamäte). Takisto ani v novogréckom preklade nie je uvedená informácia, že ide o múzy, hovorí sa o dcérach Pamäte. V origináli sa však píše o dcérach Pamäte, a nie o múzach. Z tohto hľadiska je teda najvhodnejší Kolářov a novogrécky preklad.

6. Rozdiely v informáciách o Antisthenovej smrti. Antisthenova smrť je v kontexte rôznych prekladov podaná tiež zaujímavo (pozri DL VI 18-19; DL 1925, prel. Hicks, 21; DL 1954, prel. Okál, 290-291; DL 1964, prel. Kolář, 228; Σκουτερόπουλος 1998, 43-44; Kalaš – Suvák 2013, 83 – 84). Podľa Hicksa a Kolářa bol pri smrti Antisthena prítomný Diogenes. Novogrécky, Kalašov a Okálov preklad zase uvádzajú, že Diogenes navštívil Antisthena (niekedy) počas choroby, ale ani v jednom z týchto troch prípadov nevieme, či to bolo v čase jeho smrti. V origináli sa nachádza takýto sled slov: „ἐτελεύτησε δὲ ἄρρωστίᾳ ὅτε καὶ Διογένης εἰσιῶν πρὸς αὐτὸν ἔφη“ (DL VI 18). Dôležitú úlohu tu zohráva interpunkčné znamienko (`) a jeho pozícia vo vete, pretože slovo ὅτε je možné preložiť aj ako *práve*, *keď*, *raz*, *počas*. Za slovom ἄρρωστίᾳ sa teda nachádza toto interpunkčné znamienko, tzv. ἄνω τελεία, teda „horná bodka“. Čiže v origináli text znie takto: „Zomrel na chorobu (`) ...“ a následne sa píše o Diogenovi, ktorý navštívil Antisthena. Ak by sme toto interpunkčné znamienko prekladali ako čiarku, mohli by sme pripustiť, že smrť Antisthena a príchod Diogena sú nejakým časovo prepojené. Práve na tom zrejme zakladali svoj preklad Hicks a Kolář. Ale toto interpunkčné znamienko v starogréčtine nereprezentuje našu čiarku, ale bodkočiarku alebo, alternatívne, dvojbodku, ktorá obvykle oddeľuje dve udalosti časovo od seba nezávislé. Okrem toho je zvláštne, že Kolářov preklad pripúšťa nasledovnú interpretáciu danej situácie: Antisthenes zomrel keď k nemu vošiel Diogenes, ktorý sa ho potom niečo spýtal. Vzhľadom na to, čo vieme o Diogenovi, to nevyzerá tak, že by mal vo zvyku rozprávať sa s mŕtvolami, hoci – keďže aj on bol kynik – by sme mohli s trochou nadsádzky predpokladať aj takúto možnosť. Alebo by sme mohli danú situáciu interpretovať podobne ako Hicks, ktorý v podstate tvrdí, že Diogenova otázka bola príčinou Antisthenovej smrti. Podľa Hicksa Antisthenes zomrel práve vtedy, keď mu Diogenes položil danú otázku. Keby to bolo tak, asi by na tento fakt Diogenes Laertius upozornil, on však nehovorí o tom, že by Diogenova otázka bola príčinou Antisthenovej smrti.

Verše zložené na počesť Antisthena sa v podstate vo všetkých prekladoch zhodujú (pozri DL VI 19; DL 1925, prel. Hicks, 21; DL 1954, prel. Okál, 291; DL 1964, prel. Kolář, 228; Σκουτερόπουλος 1998, 44; Kalaš – Suvák 2013, 85). Len v Kolářovom preklade je uvedené v druhom riadku verša, že Antisthenes zomrel „úbytkom síl“, zatiaľ čo v ostatných prekladoch sa uvádza, že zomrel na suchotiny. Originál obsahuje slovo

of Memory“ (slov.: dcéry Pamäte; preklad autorky), v novogréckom je výraz „jediná z dcér Pamäte“.

φθισικός ktoré možno preložiť ako *tuberkulózný*, zatiaľ čo podobné slovo φθισις, znamená úbytok síl i tuberkulózu. Suchotiny a tuberkulóza sú dve mená pre tú istú chorobu, Kolářov preklad je teda vzhľadom na originál i ostatné preklady menej informatívny.

7. Rozdiely v názvoch a členení Antisthenových diel. Kalašov, Okálov, Kolářov, Hicksov i novogrécky preklad (pozri DL VI 15-18; DL 1925, prel. Hicks, 17-21; DL 1954, prel. Okál, 288-290; DL 1964, prel. Kolář, 227-228; Σκουτερόπουλος 1998, 47; Kalaš – Suvák 2013, 90 – 92) jednotne tvrdia, že sa uvádza desať zväzkov Antisthenových spisov. Zvláštne je to, že Kolářov preklad neobsahuje žiadne informácie o šiestom zväzku, pričom spisy, ktoré sú v ostatných prekladoch (i v origináli) uvedené ako časti piateho zväzku, Kolářov preklad vôbec neobsahuje. Ide o diela *Kýros alebo o kráľovskom úrade* a *Aspasia*. Kolář uvádza, že piaty zväzok obsahuje tieto časti: *Pravda*, *O rozprávaní (pojednání vyvracovací)*, *Sathón neboli o vyvracení* (3 knihy) a *O nářečí*. Tieto práce sú v ostatných prekladoch (i v origináli) uvedené s drobnými rozdielmi ako časti šiesteho zväzku. Snáď jediný výraznejší rozdiel v prekladoch názvov týchto prác nachádzame v spise *O rozprávaní (pojednání vyvracovací)*. V Okálovom preklade má tento spis názov *O umení debatovať; spis vyvracajúci*; v Kalašovom preklade *Spis proti logike o dialektickom skúmaní*; v novogréckom preklade *O umení polemicky diskutovať*; a napokon v Hicksovom preklade *Of Discussion: a handbook of debate* (slov.: *O diskusii: príručka debatovania; preklad autorky*). Najviac sa od ostatných líši Kalašov preklad, podľa ktorého by malo ísť o spis proti logike – ostatné preklady takúto informáciu ani nenaznačujú. Namiesto toho hovoria o debatovaní, vyvracaní či diskusii – a práve v nich sa logika skôr využíva, než zaznáva. Novogrécky preklad naznačuje spojitosť s logikou: „Περί του διαλέγεσθαι άντιλογικοί” – *Spisy proti logike, o umení polemizovať*. V origináli pritom nájdeme iba stručný a málovravný názov *Περί διαλέκτου*, pričom slovo διάλεκτος môžeme preložiť ako *diskusia, debata, reč, jazyk* či *dialekt*. Ak však zohľadníme historickofilozofický kontext Antisthenovej tvorby, ukáže sa, že ide skôr o dialektiku v sokratovskom zmysle: o umenie viesť rozhovor. Preklady sa, až na uvedený rozdiel, zhodujú v členení Antisthenovej tvorby. Názvy Antisthenových diel sú jednou z vecí, ktoré nám môžu pomôcť utvoriť si obraz o jeho diele, pretože nám aspoň približne načrtávajú predstavu o jeho teoretických záujmoch. Bude preto užitočné pozrieť sa bližšie na niektoré výraznejšie rozdiely v prekladoch názvov jeho spisov.

Pozrime sa na jeden rozdiel v názvoch častí tretieho zväzku. Kalaš uvádza preklad *O zákone alebo o kráse a spravodlivosti*, novogrécky preklad *O zákone alebo o krásnom a spravodlivom*, Kolář *O zákonu neboli o tom, čo je krásné a spravodlivé*, Kolář uvádza v zhode s Okálom *O zákone alebo o tom, čo je krásne a spravodlivé* a napokon Hicks predkladá názov *Of Law, of Goodness and Justice* (slov.: *O práve, dobre a spravodlivosti; preklad autorky*). Prvou odlišnosťou, ktorú by sme si mali všimnúť je to, čo v logike nazývame rozdielom medzi *de dicto* a *de re*: Kým Kalaš a Hicks sa vyjadrujú o kráse, spravodlivosti či dobre abstraktné, Kolář a Okál píšu o tom, čo je krásne a spravodlivé. Je rozdiel medzi písaním *o veciach*, ktoré vykazujú určitú kvalitu (*de re*) a písaním *o samot-*

ných kvalitách (*de dicto*). Mohlo by sa zdať, že ide o zanedbateľný rozdiel, ale nie je to tak. Predstavme si, že by sme si napríklad chceli utvoriť obraz o Antisthenovej pozícii z hľadiska *sporu o univerzálie*. Kým Kalašov a Hicksov preklad naznačujú určitú realistickú pozíciu (kvality existujú), o Kolárovom a Okálovom preklade to povedať nemožno. A napokon, Hicksov preklad sa od ostatných líši tým, že nespomína krásu ani krásne veci, ale dobro. Originál neobsahuje člen *του*, ktorý by mohol naznačovať, že ide o podstatné mená, resp. spodstatnené adjektíva (pozri Niederle, Niederle, Varcl 1993, 187). Novogrécky, Kolárov a Okálov preklad sú teda v tomto ohľade najpresnejšie.

Čo sa týka názvu niektorých ďalších Antisthenových prác, ôsmy zväzok obsahuje podľa Kolárovho prekladu spis *O vykladačích*. Okálov preklad obsahuje namiesto výrazu *O vykladačoch* výraz *O komentároch* a Kalašov preklad zasa výraz *O exegétoch*, pričom novogrécky preklad obsahuje výraz *O exegétoch* či *O komentátoroch*. V origináli nájdeme názov *Περὶ ἐξηγητῶν*, pričom *ἐξηγητῶς* znamená radca či komentátor. Kalašov preklad teda obsahuje poslovenčenú verziu slovíčka z originálu. Názov *O komentároch* v Okálovom preklade vznikol zrejme ako dôsledok preklepu: Správnym (a zrejme zamýšľaným) prekladom by bolo *O komentátoroch*. Rozdiely sú aj v názve ďalšieho spisu: Kým Kolárov preklad obsahuje názov *O nespravodlnosti*, v ostatných prekladoch nájdeme *O nespravodlivosti a bezbožnosti*. Originál potvrdzuje výskyt slova *bezbožnosť*: *ἀσεβείας*. Jediný výraznejší rozdiel v názvoch spisov z deviateho zväzku je v názve druhého spisu: Okál a Kolář ho prekladajú ako *O palici*, Kalaš ho prekladá ako *O čarovnom prúte* a Hicks ako *Of the Minstrel's Staff* (slov.: O veciach potulného speváka/básnika; preklad autorky). Novogrécky preklad je v rozpore s Kalašovým prekladom – samotné slovo *ράβδος* nemá v novogréčtine žiadne čarovné konotácie. Originál obsahuje slovo *ράβδος*, ktoré podľa LSJ znamená čarovná palica (či prút). Okálov, Kolárov a novogrécky preklad sú teda nepresné.

8. Záver. Naše skúmanie ukázalo, že medzi rôznymi prekladmi toho istého filozofického textu môžu vzniknúť zásadné rozdiely. Takéto rozdiely zrejme nemožno nikdy úplne eliminovať, pretože prirodzený jazyk je viacznačný. Práve táto viacznačnosť otvára brány odlišným interpretáciám daného textu, čím získavame odlišné pohľady nielen na život antického filozofa, ale aj na jeho filozofickú tvorbu. Pokiaľ ide o konkrétne preklady, ktorými sme sa v tejto práci zaoberali, spozorovali sme medzi nimi isté podobnosti. Napríklad Kolárov a Okálov preklad sú nápadne podobné, Kalašov a novogrécky preklad sú dosť podobné na istých miestach. Je bežné, že najstaršie preklady sú zväčša menej vydarené ako ich mladší nasledovníci. Musíme ale povedať, že Hicksov preklad je v mnohom lepší ako Okálov a Kolárov preklad, hoci vznikol skôr. Kolárov a Okálov preklad pôsobia napokon najproblematickejšie, lebo sú často nepresné, a tak čitateľa zavádzajú. Najlepší je novogrécky preklad, čo je však podmienené príbuznosťou starogréčtiny a novogréčtiny. Kalaš to pri prekladaní zrejme aj ocenil a využil.

Literatúra

- ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΛΑΕΡΤΙΟΥ (1925): Βίοι καὶ γνώμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκμησάντων. In: DIOGENES LAERTIUS: Vitae philosophorum. Lives of the philosophers. 2 zv. Prel. R. D. Hicks. Loeb Classical Library; Cambridge: Harvard University Press; London: Heinemann (skratka DL VI číslo zlomku).
- DIOGENES LAERTIUS (1925): Vitae philosophorum. Lives of the philosophers. 2 zv. Prel. R. D. Hicks. Loeb Classical Library; Cambridge: Harvard University Press; London: Heinemann (skratka DL 1925, prel. Hicks).
- DIOGENES LAERTIOS (1954): Životopisy slávnych filozofov. 2 zv. Prel. M. Okál. Bratislava: Vydavateľstvo SAV (skratka DL 1954, prel. Okál).
- DÍOGENÉS LAERTIOS (1964): Životy, názory a výroky proslulých filosofů. Prel. A. Kolář. Praha: Československá akademie věd (skratka DL 1964, prel. Kolář).
- DUŽÍ, M. (2008): Semantic Information and the Paradox of Inference. In: Zouhar, M. (ed.): Jednotliviny, všeobecniny a významy. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 34-59.
- KALAŠ, A. (2002): Vplyv kynizmu na stoicizmus. *Filozofia*, 57 (6), 405-430.
- KALAŠ, A. (2006): Kynizmus, vzťahy k Sokratovi a prepojenia na stoicizmus. In: Suvák, V. (ed.): *Sokratika I.: sokratovská tradícia myslenia od antiky po súčasnosť*. Prešov: Prešovská univerzita, 208-230.
- KALAŠ, A., SUVÁK, V. (2010): *Antisthenés*. Bratislava: Kalligram.
- KALAŠ, A. – SUVÁK, V.: (2013): *Antisthenis fragmenta /Antisthenove zlomky. Úvodná štúdia, grécky a latinský text, slovenský preklad a komentár k zlomkom*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského.
- KAČALA, J., PISÁRČIKOVÁ, M., POVAŽAJ, M. (2003): *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda.
- LIDDELL, H. G., SCOTT, R., JONES, H. S. (1969): *Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.
- NIEDERLE, J., NIEDERLE, V., VARCL, L. (1993): *Mluvnice řeckého jazyka*. Praha: Scriptum.
- ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. Μ. (1998): Οι αρχαίοι Κυνικοί. Αθήνα: Εκδόσεις „γνώση“.
- TICHÝ, P. (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. Berlin, New York: de Gruyter.

Alžbeta Kuchtová
Katedra Filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
811 02 Bratislava 1
Slovak Republic
e-mail: alzbet.kuchtova@gmail.com

Daniela Glavaničová
Katedra Filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
811 02 Bratislava 1
Slovak Republic
e-mail: dada.baudelaire@gmail.com